

سرشناسه	: عبدی، صادق ۱۳۴۰.
عنوان و نام پدیدآور	: مبانی فقهی و حقوقی شرط عدم مسئولیت قراردادی و غیرقراردادی / صادق عبدی؛ ویراستار معاونت پژوهشی دانشکده اصول الدین.
مشخصات نشر	: قم. دانشکده اصول دین، ۱۳۹۳.
مشخصات ظاهری	: ۲۱۶ص.
بهاء	: ۶۲۰۰۰ ریال.
شابک	: 978-600-5311-61-7
وضعیت فهرست نویسی	: فیبا
موضوع	: مسئولیت (حقوق) -- ایران
موضوع	: مسئولیت (فقه)
شناسه افزوده	: دانشکده اصول الدین. معاونت پژوهشی
شناسه افزوده	: دانشکده اصول دین
رده بندی کنگره	: ۱۳۹۳ م ۲ع / ۸۳۹ KMH
رده بندی دیویی	: ۳۴۶/۵۵۰۳
شماره کتابشناسی ملی	: ۳۶۱۴۸۹۶

مبانے فقہی و حقوقی
شرط عدم مسئولیت قراردادی و غیر قراردادی

صادق عبدی

انتشارات دانشکده
اصول الدین

نام کتاب: مبانی فقهی و حقوقی شرط عدم مسئولیت قراردادی و غیر قراردادی
تألیف: صادق عبدی
ویراستار: معاونت پژوهشی دانشکده اصول الدین
نظارت: معاونت پژوهشی دانشکده اصول الدین
ناشر: انتشارات دانشکده اصول الدین
نوبت و تاریخ چاپ: اول/ زمستان/ ۱۳۹۳
تیراژ: ۱۰۰۰ نسخه
چاپ و صحافی: نینوا

مراکز پخش:

- انتشارات دانشکده اصول الدین: قم. تلفن: ۰۲۵۳۷۷۳۵۲۵ داخلی ۱۵۲ و ۱۲۵ نمابر ۰۲۵۳۷۷۳۵۳۸ صندوق پستی ۱۱۵۹-۳۷۱۹۵.
- مؤسسه علمی فرهنگی علامه عسکری (ره): قم. خیابان شهداء. ساختمان بعثت، تلفن ۰۲۵۳۷۷۴۵۴۸۵-۸۶.
- کتابفروشی دارالمصطفی: قم، خیابان ارم، پاساژ قدس، پلاک ۹۲ تلفن ۰۲۵۳۷۷۳۷۶۱۹.

<http://www.osool.ac.ir>

ISBN 978-600-5311-61-7

نشانی سایت دانشکده اصول الدین

شابک ۹۷۸-۶۰۰-۵۳۱۱-۶۱-۷

فهرست مطالب

۱۹.....	مقدمه
۱۹.....	اهمیت موضوع
۲۱.....	انگیزه انتخاب موضوع
۲۲.....	طرح کلی موضوع

۲۵..... فصل اول: کلیات

۲۷.....	مبحث اول: تعیین موضوع یا قلمرو بحث
۲۹.....	مبحث دوم: مفهوم و اقسام قراردادهای مربوط به مسئولیت
۳۲.....	مبحث سوم: بررسی مفردات و مفهوم شرط رفع و کاهش مسئولیت
۳۲.....	گفتار اول: بررسی مفردات
۳۲.....	بند اول: مفهوم واژه شرط
۳۲.....	اول: واژه شرط در لغت
۳۳.....	دوم: واژه شرط در اصطلاح
۳۴.....	بند دوم: مفهوم واژه مسئولیت
۳۴.....	اول: در لغت
۳۴.....	دوم: در اصطلاح
۳۵.....	گفتار دوم: بررسی مفهوم و مفاد شرط رفع و کاهش مسئولیت
۳۷.....	مبحث چهارم: عیوب و مزایای شرط رفع و کاهش مسئولیت

- گفتار اول: عیوب..... ۳۷
- بند اول: عیوب شرط رفع و کاهش مسئولیت در دایره روابط قراردادی. ۳۷
- بند دوم: عیوب شرط رفع و کاهش مسئولیت در دایره روابط غیر قراردادی... ۳۹
- گفتار دوم: مزایای شرط رفع و کاهش مسئولیت..... ۳۹
- مبحث پنجم: تفاوت شرط رفع و کاهش مسئولیت با قراردادها و شروط مشابه.. ۴۲
- گفتار اول: تفاوت قرارداد یا شرط رفع و کاهش مسئولیت با ... ۴۳
- بند اول: تعریف بیمه..... ۴۳
- بند دوم: تعریف بیمه مسئولیت..... ۴۳
- بند سوم: وجوه اشتراک..... ۴۳
- بند چهارم: وجوه افتراق..... ۴۴
- گفتار دوم: تفاوت شرط رفع و کاهش مسئولیت و شرط ... ۴۵
- بند اول: تعریف شرط جزایی یا وجه التزام..... ۴۵
- بند دوم: وجوه اشتراک..... ۴۵
- بند سوم: وجوه افتراق..... ۴۵
- گفتار سوم: تفاوت شرط رفع مسئولیت و شرط محدود کننده مسئولیت ۴۶
- بند اول: تعریف شرط محدود کننده..... ۴۶
- بند دوم: وجوه اشتراک..... ۴۷
- بند سوم: وجوه افتراق..... ۴۷
- گفتار چهارم: تفاوت شرط رفع و کاهش مسئولیت و شرط ... ۴۸
- بند اول: تعریف رفع و کاهش تعهدات قراردادی:..... ۴۸
- بند دوم: نفوذ حقوقی شرط رفع و کاهش تعهدات قراردادی ... ۴۹
- بند سوم: استثنائات..... ۴۹
- بند چهارم: وجوه افتراق..... ۵۰
- گفتار پنجم: تفاوت شرط رفع و کاهش مسئولیت غیر قراردادی ... ۵۱

گفتار ششم: تفاوت شرط رفع مسئولیت غیر قراردادی ۵۲

بند اول: تعریف شرط ضمان مسئولیت ۵۲

بند دوم: وجوه تمایز ۵۳

فصل دوم: مبانی فقهی و حقوقی شرط رفع و کاهش مسئولیت ۵۵

مبحث اول: مبانی فقهی و حقوقی شرط رفع و کاهش مسئولیت قراردادی ۵۷

گفتار اول: مبانی مخالفین شرط رفع و کاهش مسئولیت قراردادی ۵۷

بند اول: شرط رفع و کاهش مسئولیت اسقاط ما لم یجب است ۵۸

اول: تعریف اسقاط ما لم یجب ۵۸

دوم: کیفیت استدلال ۵۸

سوم: نقد و نظر ۶۱

بند دوم: شرط رفع و کاهش مسئولیت قراردادی مخالف با ۶۶

اول: کیفیت استدلال ۶۶

دوم: نقد و نظر ۶۷

گفتار دوم: مبانی موافقین شرط رفع و کاهش مسئولیت قراردادی ۷۳

بند اول: اصل آزادی اراده (مبنای اول) ۷۳

اول: اصل آزادی اراده در فقه ۷۳

دوم: مبانی اصل آزادی اراده در حقوق موضوعه ۸۰

سوم: نتیجه ۸۳

چهارم: محدودیتهای حاکمیت اراده نسبت به شرط رفع ۸۳

بند دوم: دیدگاه اقتصادی (مبنای دوم) ۱۰۲

بند سوم: عرف و رویه عملی (مبنای سوم) ۱۰۴

اول: اعتبار عرف از دیدگاه فقه ۱۰۴

دوم: اعتبار عرف از دیدگاه حقوق ۱۰۶

سوم: مصادیقی که فقه و حقوق به عرف ارجاع داده‌اند ۱۰۷

- چهارم: جایگاه شرط عدم مسئولیت در عرف ۱۰۸
- گفتار سوم: آثار و قلمرو صحت شرط رفع و کاهش مسئولیت قراردادی. ۱۱۰
- بند اول: آثار صحت شرط رفع و کاهش مسئولیت قراردادی ۱۱۰
- اول: معافیت از جبران خسارت ۱۱۰
- دوم: انتقال بار اثبات ۱۱۱
- بند دوم: قلمرو آثار شرط رفع و کاهش مسئولیت قراردادی و استثناء آن ۱۱۲
- اول: قلمرو آثار ۱۱۲
- دوم: موارد استثناء ۱۱۳
- گفتار چهارم: موارد بطلان شرط عدم مسئولیت ۱۱۴
- بند اول: شرط عدم مسئولیت در تقصیر عمدی و سنگین ۱۱۵
- اول: مفهوم تقصیر ۱۱۵
- دوم: اقسام تقصیر ۱۱۵
- سوم: مفهوم تقصیر عمدی ۱۱۶
- چهارم: مفهوم تقصیر سنگین ۱۱۷
- پنجم: تفاوت تقصیر سنگین و تقصیر عمدی ۱۱۸
- ششم: ملاک و معیار تشخیص تقصیر سنگین از تقصیر سبک ۱۱۹
- هفتم: مبنای بطلان شرط رفع و کاهش مسئولیت در ۱۲۲
- هشتم: توجیه الحاق تقصیر سنگین به تقصیر عمدی ۱۲۳
- بند دوم: شرط عدم مسئولیت و ضرر به اشخاص ۱۲۴
- گفتار پنجم: آثار بطلان شرط عدم مسئولیت ۱۲۷
- بند اول: نظریات مربوط به چگونگی تأثیر شرط باطل بر عقد ۱۲۷
- اول: شرط فاسد، مطلقاً مفسد است ۱۲۷
- دوم: عقد مطلقاً صحیح و شرط باطل است. ۱۲۸
- سوم: قائلین به تفکیک ۱۲۹

فهرست مطالب □ ۱۳

- بند دوم: مبانی آثار بطلان شرط رفع و کاهش مسئولیت قراردادی ... ۱۳۰
- اول: شرط ارادی محض ۱۳۰
- دوم: نظم عمومی ۱۳۱
- سوم: حسن نیت ۱۳۱
- بند سوم: نتیجه ۱۳۲
- مبحث دوم: مبانی فقهی، حقوقی شرط رفع و کاهش مسئولیت غیر قراردادی ... ۱۳۳
- گفتار اول: مبانی مخالفین ۱۳۴
- بند اول: دسته اول (کسانی که می گویند تصور چنین ... ۱۳۴
- اول: دلایل این گروه ۱۳۴
- بند دوم: دسته دوم (کسانی که تصور چنین شرطی ... ۱۳۸
- اول: دلایل و مبانی این گروه ۱۳۸
- گفتار دوم: مبانی موافقین ۱۴۲
- بند اول: اصل آزادی اراده ۱۴۲
- اول: محدودیتهای حاکمیت اراده ۱۴۳
- بند دوم: دیدگاه اقتصادی ۱۴۸

فصل سوم: بازتاب مبانی مخالفین و موافقین در حقوق موضوعه ایران،

فرانسه، مصر، عراق و انگلستان ۱۵۱

- مبحث اول: بازتاب مبانی مخالفین و موافقین در حقوق موضوعه ایران ... ۱۵۳
- گفتار اول: بازتاب مبانی نسبت به شرط رفع و کاهش مسئولیت قراردادی ... ۱۵۳
- بند اول: شرط رفع مسئولیت قراردادی ۱۵۳
- دوم: موارد بطلان شرط رفع مسئولیت ۱۵۵
- بند دوم: شرط کاهش مسئولیت قراردادی ۱۵۷
- بند سوم: استنباط یک قاعده کلی ۱۵۸
- گفتار دوم: بازتاب مبانی نسبت به شرط رفع و ۱۶۱

- گفتار سوم: نظر پیشنهادی ۱۶۳
- مبحث دوم: مبانی مخالفین و موافقین در حقوق موضوعه فرانسه ۱۶۵
- گفتار اول: مبانی نسبت به شرط رفع و کاهش مسئولیت قراردادی ۱۶۵
- بند اول: شرط رفع مسئولیت قراردادی در حقوق فرانسه ۱۶۵
- بند دوم: نسبت به شرط کاهش مسئولیت قراردادی ۱۶۸
- گفتار دوم: بازتاب مبانی نسبت به شرط رفع مسئولیت غیرقراردادی ۱۶۹
- بند اول: نسبت به شرط رفع مسئولیت غیرقراردادی ۱۶۹
- بند دوم: نسبت به شرط کاهش مسئولیت غیرقراردادی ۱۷۰
- مبحث سوم: مبانی شرط رفع و کاهش مسئولیت در حقوق موضوعه مصر ... ۱۷۲
- گفتار اول: مبانی نسبت به شرط رفع و کاهش مسئولیت قراردادی ۱۷۲
- بند اول: شرط رفع مسئولیت قراردادی ۱۷۲
- اول: مرحله اول (قانون قدیم) ۱۷۲
- دوم: مرحله دوم (قانون جدید) ۱۷۳
- بند دوم: شرط کاهش مسئولیت قراردادی ۱۷۵
- گفتار دوم: مبانی نسبت به شرط رفع و کاهش مسئولیت غیرقراردادی ۱۷۶
- بند اول: شرط رفع مسئولیت غیرقراردادی ۱۷۶
- بند دوم: شرط کاهش مسئولیت غیرقراردادی ۱۷۷
- مبحث چهارم: مبانی موافقان و مخالفان در حقوق موضوعه عراق ۱۸۰
- گفتار اول: مبانی نسبت به شرط رفع و کاهش مسئولیت قراردادی ۱۸۰
- بند اول: نسبت به شرط رفع مسئولیت قراردادی ۱۸۰
- بند دوم: نسبت به شرط کاهش مسئولیت قراردادی ۱۸۲
- گفتار دوم: مبانی نسبت به شرط رفع و کاهش مسئولیت غیرقراردادی ۱۸۳
- بند اول: نسبت به شرط رفع مسئولیت غیرقراردادی ۱۸۳
- بند دوم: نسبت به شرط کاهش مسئولیت غیرقراردادی ۱۸۴

فهرست مطالب □ ۱۵

مبحث پنجم: مبانی موافقان و مخالفان در حقوق موضوعه انگلیس	۱۸۵
گفتار اول: مبانی نسبت به شرط رفع و کاهش مسئولیت قراردادی	۱۸۵
بند اول: مقدمه	۱۸۵
بند دوم: قوانین پیش از قانون شروط ناعادلانه قرارداد سال ۱۹۷۷ ...	۱۸۶
بند سوم: قانون شروط ناعادلانه قراردادی سال ۱۹۷۷	۱۸۷
بند چهارم: نتیجه	۱۹۳
مبحث ششم: نتیجه فصل	۱۹۵
نتیجه گیری کلی (چکیده مباحث)	۱۹۹
منابع و مآخذ	۲۰۳
الف: به زبان فارسی	۲۰۳
ب: به زبان عربی	۲۰۷
ج- منابع فرانسه	۲۱۰
د- منابع انگلیسی	۲۱۰

پیشگفتار

حمد و سپاس خدا را که انسان را از گل ناب آفرید و او را در نیکوترین قوام قرار داد و با اعطای عقل و خرد بر سایر آفریدگانش برتری بخشید و خود معلم او شد تا بتواند به واسطه این عطیه الهی خود را از سنگلاخهای ظلمت و جهالت رها سازد و راه صحیح شناخت را بیاماید.

سلام و تحیت خداوندی بر والاترین رسول حق، محمد بن عبدالله ﷺ که هدف از بعثتش هدایت بشر از وادی تاریکی به دیار روشنائی است چرا که بر تارک سخنانش این جمله می درخشد که «برای آموزش برانگیخته شدم».

درد بیکران ایزدی بر اهل بیت عصمت و طهارت، و نیز بر واسطه فیض الهی، حضرت معصومه علیها السلام که زندگی مادی، معنوی و علمی خود را مدیون الطاف آنان می دانم.

شکر بی پایان خدای احد و صمد بر مربیان و معلمانم از طفولیت تا کنون، بالاخص اساتید حوزه و دانشگاه که در تدوین این رساله، مرا از راهنمائیهای عالمانه و دلسوزانه خود دریغ نکرده و زحمت مطالعه نوشتار ناقص اینجانب را تحمل و تقبل نمودند.

پروردگارا تراوشات این قلم شکسته را، علی رغم همه نارساییها، از بنده عاصی خود بپذیر و آن را در زمره صدقات جاریه قرار ده، چرا که زاد و توشه‌ای همراه نیست و کوله بارم از آنچه پسند توست خالی است. بارالها مرا علم و حکمتی افزون ده تا نسبت به خودم و تو، که از من به من نزدیکتری، بصیرتی کامل پیدا کنم.

انک ولی النعمات

چکیده نوشتار حاضر

مسئله چیست؟

موضوع بحث ما «مبانی فقهی و حقوقی شرط عدم مسئولیت قراردادی و غیر قراردادی» است. مسئله‌ای که در این راستا قابل طرح می‌باشد، این است که آیا چنین شرطی، با توجه به شیوع آن به دلیل تنوع مسئولیت مدنی، صحیح است، یا خیر؟

راه حل کدام است؟

برای دستیابی به پاسخ سؤال فوق، باید آن مبانی را که ممکن است برای بطلان و یا صحت، در ذهن مخالفین یا موافقین این شرط تداعی کند، مورد تحلیل قرار داد. به همین دلیل، ابتدا مبانی مخالفین که آنها را برای بطلان برگزیده‌اند - مانند اسقاط ما لم یجب، نظم عمومی - عنوان، و نادرستی آنها را ثابت نموده‌ایم. سپس، آن مبانی را که موافقین برای صحت بر شمرده‌اند - مانند اصل آزادی اراده، دیدگاه اقتصادی، عرف - به قلم آورده و با دلایلی، درستی آنها را اثبات کرده‌ایم.

در نتیجه، نافذ بودن شرط عدم مسئولیت قراردادی و غیر قراردادی را به عنوان یک اصل پذیرفته و دو مورد را از این اصل استثنا نموده‌ایم:

۱- شرط عدم مسئولیت ناشی از تقصیر عمدی و سنگین؛

۲- شرط عدم مسئولیت مربوط به تمامیت جسمانی.

کلید واژه‌ها

میمه مسئولیت - وجه التزام - رفع تعهد - ضمان مسئولیت - انتقال مسئولیت - اسقاط ما لم یجب - نظم عمومی - آزادی اراده - قانون - اخلاق حسنه - عرف - شرط غیر مقدور - شرط بدون فایده - شرط نامشروع - شرط خلاف مقتضای ذات - شرط مجهول.